

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 18. Madde Rehberi

Haklara Getirilecek Kısıtlamaların Sınırlanması

Güncelleme Tarihi: 31 Ağustos 2018

Bu raporu basılı veya çevrim içi (web) olarak tercüme etmek veya yayımlamak isteyen yayıncıların ya da kuruluşların, gerekli izinleri almak amacıyla publishing@echr.coe.int adresine başvurmaları gerekmektedir.

İçtihatlar hakkında tercüme süreçleri halen devam eden rehberlerle ilgili her türlü bilgi için "[Tercüme süreci devam eden](#)" isimli belgeye başvurunuz.

Bu rehber, Hukuk Danışmanlığı Birimi bünyesinde hazırlanmış olup, Mahkeme açısından bağlayıcı değildir. Hukuk Danışmanlığı Birimi, bu belgenin oluşturulmasına sağladığı değerli katkıları için Leyde Üniversitesi Hukuk Fakültesi doktora öğrencisi Floris Tan'a teşekkürlerini sunar.

İşbu rehber İngilizce dilinde düzenlenmiş olup, daha sonra Fransızca diline çevrilmiştir. 2018 yılının Nisan ayında ilk defa yayımlanmış olan bu rehber, içtihadî gelişmelere göre düzenli olarak güncellenmiştir. Bu güncelleme 31 Ağustos 2018 tarihinde tamamlanmış olup, şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

İçtihatlar hakkında rehberler, Mahkeme'nin www.echr.coe.int adresinden indirilebilir (Jurisprudence-Analyse jurisprudentielle-Guides sur la jurisprudence). Yayınlarla ilgili her türlü yeni bilgi için, Mahkeme'nin Twitter hesabına başvurunuz: : <https://twitter.com/echrpublication>.

Bu çeviri Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları Mahkemesi'nin onayı ile yayınlanmıştır ve sadece Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı'nın sorumluluğu altındadır.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2018

İçindekiler

Okuyucunun Dikkatine.....	4
I. Giriş.....	5
II. Uygulama Alanı	6
A. 18. Maddenin İkincil Niteliği	6
B. 18. Maddenin Uygulanabilirliği	6
C. 18. Maddenin Diğer Maddi Hükümlerle Birlikte Uygulandığı Örnekler	7
D. Sözleşme'nin Diğer Hükümleri Açısından İncelenen Gizli Amaç İddiaları.....	7
E. 18. Maddenin Uygulanma Koşulları	8
III. Kısıtlamaların Amacı.....	8
A. Gizli Amaç Kavramı	9
B. Sadece Gizli Bir Amaca Uygulanan Kısıtlamalar	9
C. Birden Çok Amacı Hedef Alan Kısıtlamalar	12
1. Genel İlkeler	12
2. Örnekler	13
IV. Delil Konuları	14
A. Delile İlişkin Genel Kurallar	14
B. Siyasi Amaç İddiaları	15
C. 18. Maddenin İhlalinin Tespit Edilmesine Yol Açan Unsurlar	17
1. Doğrudan Deliller	17
2. Dolaylı Deliller	17
D. Yeterince Dayanak Gösterilmeyen Şikâyetler.....	19
Atıfta Bulunulan Davalar Dizini	22

Okuyucunun Dikkatine

İşbu rehber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (bundan sonra metinde “Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi” olarak anılacaktır) tarafından verilen karar ve hükümler hakkında hukukçuları bilgilendirmek amacıyla yayımlanan içtihat rehberleri serisinin bir kısmını teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu rehber, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (bundan sonra metinde “Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi” olarak anılacaktır) 18. maddesine ilişkin olarak 31 Ağustos 2018 tarihine kadar oluşturulan içtihatları inceleyerek özetlemektedir. Okuyucu bu rehberde, konu hakkında geliştirilen anahtar-ilkeleri ve bunlarla ilgili örnekleri bulacaktır.

Atıfta bulunulan içtihatlar, ilke kararları, önemli ve/veya daha önce verilmiş* kararlar arasından seçilmiştir.

Mahkeme, vermiş olduğu karar ve hükümlerde, yalnızca kendisine başvuru davaları incelemekte, aynı zamanda Sözleşme normlarını açıklamaya, korumaya ve geliştirmeye çalışmaktadır; bu kararlar ayrıca, Devletler tarafından Sözleşmeciler Tarafı sıfatıyla verilen taahhütlere riayet edilmesine de katkıda bulunur (*İrlanda/Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, § 154, A Serisi No. 25 ve daha yakın zamanda *Jeronovičs/Letonya* [BD], No. 44898/10, § 109, AİHM 2016).

Sözleşme tarafından oluşturulan sistem, aynı zamanda insan haklarını koruma normları yükselterek ve bu alandaki içtihatları Sözleşme'ye Taraf Devletler topluluğunun tamamına yayarak, kamu düzenine ilişkin konuları genel menfaat içerisinde inceleme amacı taşır (*Konstantin Markine/Rusya* [BD], No. 30078/06, § 89, AİHM 2012). Nitekim Mahkeme, Sözleşme'nin insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin anayasal aracı” olma görevinin altını çizmiştir (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda* [BD], No. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI).

Bu rehber, Sözleşme veya Ek Protokollerinin, atıfta bulunulan her maddesi için anahtar kelime referansları içermektedir. Her davada incelenen hukuki konular, (çoğunluğu) doğrudan Sözleşme ve Protokollerinin metinlerinden alınan terimleri içeren bir *tesarustan* doğan [anahtar kelimeler listesinde](#) sentezlenmiştir.

Mahkeme içtihatlarının [veri tabanı HUDOC](#), anahtar kelimelerle arama yapılmasına olanak sağlamaktadır. Anahtar kelimelerle arama yapılması, ayrıca, benzer hukuki içerikli belgeler grubunu bulmanıza imkân verecektir (Mahkemenin her davada ileri sürmüş olduğu gerekçe ve varmış olduğu sonuçlar, anahtar kelimelerle özetlenmiştir). İlgili belgenin detaylı dosyasında, her dava için anahtar kelimeler mevcuttur. Gerekli bütün açıklamaları, [Hudoc Kullanma Klavuzu](#)'nda bulabilirsiniz.

---

* Atıfta bulunulan içtihatlar, Mahkemenin veya Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun iki resmi dilinden birinde ve/veya diğerinde (Fransızca ve İngilizce) yayımlanabilir. Dava adının ardından belirtilen özel bir ifade bulunmaksızın yapılan atıf, Mahkeme'nin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir kararla ilgilidir. “(k.k.)” ifadesi, Mahkeme'nin kabul edilebilirlik hakkında verilen bir kararına atıfta bulunmaktadır ve “[BD]” ifadesi ise, davanın Büyük Daire tarafından incelendiği anlamına gelmektedir. Mevcut güncelleme tarihinde “kesinleşmemiş” olan Daire kararları, yıldız işaretiyle (*) belirtilmektedir.

I. Giriş

Sözleşme'nin 18. Maddesine İlişkin Rehber - Haklara Getirilecek Kısıtlamaların Sınırlanması

"(...)bu Sözleşme hükümleri ile hak ve özgürlüklere getirilmesine izin verilen kısıtlamalar öngördükleri amaç dışında uygulanamaz."

HUDOC Anahtar kelimeler

Öngörülme-yen bir amaca getirilen kısıtlamalar (18. madde)

1. Sözleşme'nin 18. maddesinin konusu ve amacı, yetkinin suistimal edilmesini yasaklamaktır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], §§ 303 ve 306). Sözleşme'ye ilişkin hazırlık çalışmalarına göre, bu madde "yetkinin suistimal edilmesi teorisinin uygulanmasını" teşkil etmektedir (CDH (75) 11, s. 8). Bu madde, kişiyi Sözleşme'nin güvence altına aldığı hak ve özgürlüklerin, Devlet tarafından tanınmaması durumunda kişiyi korumaktadır ve dolayısıyla "[Devletin], bu hak ve özgürlüklerin kullanımını, kendi sınırları içerisinde düzenleme bahanesiyle, ulusal mevzuat veya ilkeyi korumak adına, aslında bu hak ve özgürlüklere ilişkin hakkın kullanımını zorlaştırma amacı taşıyan detaylı tedbirler alarak bu hakkı ortadan kaldırmamasını sağlama amacı taşımaktadır." (*ibidem*, s. 3).

2. 18. madde, Sözleşme'de açıklanan hak ve özgürlüklere getirilen kısıtlamaları öngören hükümleri tamamlamaktadır. 18. maddenin İngilizce yazımı ("*shall not be applied for any purpose other than*") söz konusu hükümlerle, örneğin Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ikinci cümlesi ve Sözleşme'nin 8-11. maddelerinin ikinci paragraflarıyla çok büyük benzerlikler göstermektedir (*Merabishvili/Gürcistan*[BD], §§ 287 ve 293). Bununla birlikte 18. madde sadece kısıtlama hükümlerinin kapsamını belirlemeye yönelik olmamakla birlikte, aynı zamanda, Yüksek Sözleşmeci Taraflar'ın Sözleşme'de yer verilen hak ve özgürlükleri, Sözleşme tarafından öngörülen amaçların dışındaki amaçlarla sınırlamalarını açıkça yasaklamaktadır. Bu açıdan 18. madde, özerk bir kapsama sahiptir (*ibidem*, § 288 ; *Mammadli/Azərbaycan*, § 93 ; *Rashad Hasanov ve diğ.leri/Azərbaycan*, § 116).

3. Diğer taraftan 18. madde, Mahkemenin Sözleşme ve Protokollerinin diğer hükümlerinin içerdiği kısıtlama hükümlerini yorumlamasına yardımcı olmuştur (*Merabishvili/Gürcistan*[BD], § 269), örneğin:

- Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası (*Winterwerp/Hollanda* § 39; *Guzzardi/İtalya* § 102; *Ashingdane/Birleşik Krallık* § 44; *Weeks/Birleşik Krallık* § 42; *Kafkaris/Kıbrıs* [BD], § 117; *Koutcherouk/Ukrayna* § 177),
- Sözleşme'nin 8. maddesinin 2. fıkrası (*De Wilde, Ooms ve Versyp/Belçika* § 93; *Gillow/Birleşik Krallık*, § 54),
- Sözleşme'nin 10. maddesinin 2. fıkrası (*Lingens /Avusturya*, § 36),
- Sözleşme'nin 11. maddesinin 2. fıkrası (*Organisation macédonienne unie İlinden – PIRIN ve diğ.leri/Bulgaristan (No. 2)* § 83),
- Sözleşme'nin 15. maddesi (*Lawless/Avusturya*, s. 59, § 38),
- 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi (*Beyeler/İtalya* [BD], § 111).

4. Sözleşme'nin 18. maddesi sıklıkla ileri sürülmez, ileri sürüldüğünde ise Mahkeme, nadiren şikâyetin kabul edilebilir olduğuna ve daha da nadir olarak bu hükmün ihlal edildiğine karar vermektedir (*Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, § 898). *Merabishvili/Gürcistan* [BD] kararında, Mahkemenin 18. maddeye ilişkin içtihatlarının tamamı özetlenmiştir (§§ 264-281).

5. Mahkeme, içtihatlarında 18. maddeye ilişkin olarak sunulan davaların az sayıda olduğunu dikkate alarak, meşru olmayan gerekçelerle ilgili iddialar hakkında karar verirken daha da özenli davranmaktadır (*Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, § 898).

II. Uygulama Alanı

A. 18. Maddenin İkincil Niteliği

6. Sözleşme'nin 14. maddesi gibi 18. maddesi de, bağımsız olarak var olamaz: 18 madde, sadece Sözleşme veya Protokolleri'nin Yüksek Sözleşmeci Tarafların yetki alanlarına giren kişilere tanıdığı hak ve özgürlüklerden birini öngören veya bu hak ve özgürlüklerin askıya alınabileceği koşulları tanımlayan bir maddesiyle birlikte uygulanabilmektedir (*Kamma/Hollanda*, Komisyon raporu, s. 9; *Goussinski/Rusya*, § 73; *Cebotari/Moldova*, § 49; *Khodorkovskiy/Rusya*, § 254; *OAD Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, § 663; *Lutsenko/Ukrayna*, § 105; *Tymoshenko/Ukrayna*, § 294; *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, § 137; *Rasul Jafarov/Azərbaycan* § 153; *Tchankotadze/Gürcistan*, § 113; *Mammadli/Azərbaycan*, § 93; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, § 116).

7. Bununla birlikte, 14. maddede olduğu gibi, 18. madde ile birlikte ileri sürülen maddenin ihlal edildiği kanaatine varılmasa bile 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varılabilir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 288; ayrıca bk. *Kamma/Hollanda*, Komisyon raporu, s. 9; *Goussinski/Rusya* § 73; *Cebotari/Moldova*, § 49).

B. 18. Maddenin Uygulanabilirliği

8. 18. maddenin Sözleşme veya Protokolleri'nin başka bir maddesiyle birlikte uygulanabilmesi için, söz konusu olan hakkın bir kısıtlamaya tabi tutulmuş olması gerekmektedir (*Josephides/Türkiye* (k.k.), § 4).

9. Ancak Sözleşme tarafından korunan ve ihlal edilmiş bir hakkın, Sözleşme uyarınca kısıtlamalara tabi tutulmuş olması (*Kamma/Hollanda*, Komisyon raporu, s. 9; *Oates/Polonya* (k.k.); *Goussinski/Rusya*, § 73), başka bir deyişle bu hakkın mutlak bir hak olmaması durumunda (*Merabishvili/Gürcistan* [GC], §§ 265 ve 271; *Mammadli/Azərbaycan*, § 93; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan* § 116), 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varılabilir.

10. Dolayısıyla, mutlak bir hakka ilişkin olarak 18. madde alanında Mahkemeye sunulan bir şikâyetin, *konu yönünden (ratione materiae)* kabul edilemez olduğuna karar verilecektir (*Timurtaş/Türkiye*, Komisyon raporu, § 329).

11. Sözleşme'nin 6 ve 7. maddelerinin, Mahkemenin Sözleşme'nin 18. maddesi bağlamında inceleyebileceği açık veya zımni kısıtlamalar içerip içermediği hususu, incelenmemiştir (*Ilgar Mammadov/Azərbaycan* (No. 2), § 261). Örneğin aşağıda belirtilen davalarla karşılaştırınız:

- Mahkemenin, davanın koşulları bakımından, Sözleşme'nin 6 ve 7. maddeleriyle birlikte 18. maddesi alanında kendisine sunulan şikâyetlerin, bu iki maddenin de Mahkemenin incelemesine sunulan iki davayla da ilgili olmasına rağmen, herhangi bir açık veya zımni kısıtlama kapsamaması sebebiyle, *konu yönünden (ratione materiae)* kabul edilemez olduğuna karar verdiği *Navalnyy et Ofitserov/Rusya* (§ 129) ve *Navalnyy/Rusya* (§ 88);
- Mahkemenin, Sözleşme'nin 6. maddesiyle birlikte 18. maddesi alanında ileri sürülen bir şikâyeti, açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddettiği *Nastase/Romanya* (k.k.) (§§ 105-109);
- Mahkemenin, başvuruların Sözleşme'nin 5, 6, 7 ve 8. maddeleriyle birlikte 18. maddesi alanında kendisine sunduğu şikâyetlerin kabul edilebilir olduğuna karar verdiği *Khodorkovskiy/Rusya* (No. 2) (k.k.) (§ 16) ve *Lebedev/Rusya* (No. 2) (k.k.) (§§ 310-314) ve ardından Mahkeme, bu şikâyetlerin esasını *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* (§§ 897-909) kararında inceleyerek Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.

C. 18. Maddenin Diğer Maddi Hükümlerle Birlikte Uygulandığı Örnekler

12. Sözleşme organları, aşağıda belirtilen hükümlerle birlikte 18. madde alanında sunulan şikâyetleri incelemiştir:

- Sözleşme'nin 5. maddesi (*Goussinski/Rusya*, § 78; *Cebotari/Moldova*, § 53; *Khodorkovskiy/Rusya*, § 254; *Lutsenko/Ukrayna*, § 110; *Dochnal/Polonya*, § 114; *Tymoshenko/Ukrayna*, § 301; *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, § 144; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, § 163; *Tchankotadze/Gürcistan*, § 110; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], §§ 318-354; *Ramishvili ve Kokhreidze/Gürcistan* (k.k.); *Mammadli/Azərbaycan*, § 105; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan* § 127);
- Sözleşme'nin 6. maddesi (*Nastase/Romanya* (k.k.), §§ 105-109; *Khodorkovskiy/Rusya (No. 2)* (k.k.), § 16; *Lebedev/Rusya (No. 2)* (k.k.), §§ 310-314);
- Sözleşme'nin 8. maddesi (*Bîrsan/Romanya*(k.k.), § 73 ; *Khodorkovskiy/Rusya (No. 2)* (k.k.), § 16; *Lebedev/Rusya (No. 2)* (k.k.), §§ 310-314);
- Sözleşme'nin 9. maddesi (*C.R./İsviçre* (k.k.));
- Sözleşme'nin 10. maddesi (*Şener/Türkiye*, §§ 59-62);
- Sözleşme'nin 11. maddesi (*Navalnyy/Rusya **, §§ 77-79);
- 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi (*Işık/Türkiye*, Komisyon kararı; *OAO Neftyanaya, Kompaniya Yukos/Rusya*, §§ 663-666; *Bîrsan/Romanya* (k.k.), § 73).

13. Mahkeme, şimdiye kadar sadece Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Goussinski/Rusya*; *Cebotari/Moldova*; *Lutsenko/Ukrayna*; *Tymoshenko/Ukrayna*; *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*; *Merabishvili/Gürcistan* [BD]; *Mammadli/Azərbaycan*, § 93; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*).

D. Diğer Sözleşme Hükümleri Açısından İncelenen Gizli Amaç İddiaları

14. Sözleşme tarafından korunan haklara getirilen kısıtlamaların gayri meşru gerekçelerden kaynaklandığına veya gizli amaçlar içerdiğine dair iddialar, Mahkemeye sunulmakta ve Mahkeme tarafından Sözleşme'nin diğer maddi hükümleri alanında incelenmektedir. Mahkeme, bu türden iddiaları aşağıda belirtilen hükümler alanında incelemiştir:

- Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası - Davanın kendi bağlamında, özgürlükten yoksun bırakmanın özellikle gizli bir amaç içerdiğini gösteren açık bir uygunsuzluğun bulunması durumunda, Mahkeme, bu özgürlükten yoksun bırakmanın meşru bir amaç izlemediği ve bu sebeple Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Örneğin aşağıdaki davalarda durum bu şekildedir:
  - Başvuranlar, belirsiz ya da kanıtlardan yoksun suçlamalara dayanılarak, özgürlüklerinden yoksun bırakılmışlar veya gösteri toplantılarına katılmalarını engellemek ya da onları bu toplantılara katılmakla suçlamak amacıyla özgürlükten yoksun bırakmanın süresi, uzatılmıştır (*Shimovolos/Rusya*, §§ 52-57; *Hakobyan ve diğerleri/Ermenistan*, § 123; *Nemtsov/Rusya*, § 103; *Gafgaz Mammadov/Azərbaycan*, §§ 107-108; *Kasparov/Rusya*, §§ 50-56; *Huseynli ve diğerleri/Azərbaycan*, §§ 146-147; *Ibrahimov ve diğerleri/Azərbaycan*, §§ 126-127; *Navalnyy ve Yashin/Rusya*, §§ 92-95);
  - Yetkili makamlar, iç hukuk tarafından dayatılan özgürlükten yoksun bırakma (*Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin/Ukrayna*, §§ 86-88) veya gizli bir iade işlemi gerçekleştirmek (*Bozano/Fransa*, §§ 59-60; *Nowak/Ukrayna*, § 58; *Azimov/Rusya*, §§ 163 ve 165; *Eshonkulov/Rusya*, § 65) için adli bir izin alma yükümlülüğünü yerine getirme süresini geciktirmek için süreci kötüye kullanmışlardır;

- Başvuran yasa dışı yollardan kaçırılarak başka bir Devlete götürülmüştür (*Iskandarov/Rusya*, §§ 109-115 ve 148-151);
- Yetkili makamlar, kendilerinden iltica talebinde bulunan vatandaşları, güvenlerini kazanmak amacıyla kendilerine taleplerini yerine getirecekleri bahanesiyle, yakalamak ve sınır dışı etmek için huzurlarına davet etmişlerdir (*Çonka/Belçika*, § 41);
- Başka bir Devletin vatandaşları, karşı önlem olarak, toplu olarak sınır dışı edilmeleri için ayırım yapılmaksızın yakalanmıştır (*Géorgie/Rusya (I)* [BD], §§ 185-186);
- Başvuran, bir ceza davasına konu olan erkek kardeşine baskı yapılması amacıyla yakalanarak tutuklanmıştır (*Guiorgui Nikolaïchvili/Gürcistan*, § 57);
- Soruşturmadan sorumlu kişinin asıl amacının başvuranı suçlamak olmasına rağmen özgürlükten yoksun bırakıldığı yerin makamlar için daha kolay erişilebilir olması için başvuran, tanık olarak tutulmuştur (*Khodorkovskiy/Rusya*, § 142).
- Sözleşme'nin 6. maddesi - *Jordan/Birleşik Krallık* davasında, başvuran, özellikle hiçbir siyasi, sosyal veya şahsi faaliyete katılmaması şartıyla, sağlık durumuna ilişkin sebeplerle, kendisine karşı açılan ceza davasının ertelenmesinden faydalanmıştır, zira makamlar bu türden faaliyetlere katılımın, ilgili kişinin sağlık durumuna rağmen yargılanabileceği koşulunun bulunduğunu kanıtladığını iddia etmişlerdir. Mahkeme, bu durumun, ceza suçlamalardan vazgeçilmesi "karşılığında" dayatılan bir siyasi faaliyet yasağı olup olmadığını araştırmıştır.
- Sözleşme'nin 11. maddesi - *Organisation macédonienne unie Ilinden – PIRIN ve diğerleri/Bulgaristan (No. 2)* davasında, Mahkeme, başvuran tarafın kayıt talebinin reddedilmesinin, başvuran tarafı savunduğu görüş ve politikalar için cezalandırmayı amaçlayıp amaçlamadığını araştırmıştır (§§ 85-89).
- Sözleşme'nin 11. maddesiyle birlikte 14. maddesi – Mahkeme, *Bączkowski ve diğerleri/Polonya* davasında, belediyenin homofobi ile mücadele protesto yürüyüşünü reddetmesinin, belediye tarafından kamuya açık şekilde belirtilen homofob görüşlere bağlı olup olmadığını araştırmıştır (§§ 97 ve 100).

E. 18. Maddenin Uygulanma Koşulları

15. Yalnızca Sözleşme tarafından korunan bir özgürlüğe ya da hakka getirilen bir sınırlamanın buna imkân veren hükmün bütün koşullarını yerine getirmemesi, Sözleşme'nin 18. maddesi açısından mutlaka bir sorun ortaya koymamaktadır. Bu hükme ilişkin bir şikâyetin ayrıca incelenmesi, sadece kısıtlamanın Sözleşme'ye uygun olmayan bir amaç için dayatıldığı iddiasının, davanın temel bir yönüyle ilgili olduğunda, haklı gösterilir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 291 ; *Mammadli/Azərbaycan* § 97; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, § 120).

16. Mahkeme, 18. maddenin uygulanması konusunu hiç bir zaman re'sen incelememiştir. Buna karşın Mahkeme, 18. maddenin özüne ilişkin şikâyetleri incelemiştir (*Lutsenko/Ukrayna*, § 104; *Mammadli/Azərbaycan*, § 80).

III. Kısıtlamaların Amacı

17. Mahkemenin, Sözleşme'nin 18. maddesi alanında kendisine sunulan bir iddiayı incelerken, aşağıdaki hususları belirlemesi gerekmektedir:

- Başvuranın hakkına ya da özgürlüğüne getirilen kısıtlamanın gizli bir amaç taşıyıp taşımadığı;

- Kısıtlamanın hem Sözleşme tarafından öngörülen bir amaç hem de Sözleşme'ye uygun olmayan gizli bir amaç taşıyıp taşımadığı, yani amaçların birden çok olup olmadığı;
- Amaçların birden çok olması durumunda, baskın olan amacın hangisi olduğu (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 309).

18. Kısıtlamanın devam eden bir durum içerisinde incelendiği davalarda, Mahkeme, bu kısıtlamanın uygulandığı tüm süre boyunca taşıdığı amaçları incelemektedir. Mahkeme, özellikle Sözleşme'ye uygun olmayan bir amacın, Sözleşme'ye uygun bir amacın yerini alıp almadığını, kısıtlamanın uygulandığı sırada daha baskın hale gelip gelmediğini doğrulamaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], §§ 308 ve 351).

A. Gizli Amaç Kavramı

19. Gizli bir amaç, Sözleşme'nin ilgili hükmüyle öngörülmemen (Sözleşme'ye uygun olmayan) ve yetkili makamlar tarafından ileri sürülenden (veya bağlamdan makul olarak anlaşılacaklardan) farklı bir amaçtır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 292; *Khodorkovskiy/Rusya*, § 255; *Lutsenko/Ukrayna*, § 106; *Tymoshenko/Ukrayna*, § 294; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, § 899; *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, § 137; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, § 153; *Tchankotadze/Gürcistan*, § 113).

20. Benzer görümlerine rağmen, “kötü niyet” ve “gizli amaç” kavramları, bütün durumlarda mutlak suretle eşdeğer değildir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 283).

21. Mahkeme, çürütülebilir olmakla birlikte ulusal makamların iyi niyetle davrandıklarına dair genel karineyi belirli bir süre boyunca uygulamış ve incelemesini kötü niyet delilleri açısından yapmıştır (*Khodorkovskiy/Rusya*, § 255; *Lutsenko/Ukrayna*, § 106; *Tymoshenko/Ukrayna*, § 294; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, § 899; *Ilgar Mammadov/Azərbaycan*, § 137; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, § 153). Mahkeme, bugün söz konusu yaklaşımdan uzaklaşmıştır. Mahkeme, günümüzde yetkinin kötüye kullanıldığını ortaya çıkaran gizli bir amacın bulunup bulunmadığını tarafsız olarak araştırmaya çalışmaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], §§ 282-283).

22. Mahkeme, aşağıda belirtilen davalarda gizli amaç iddialarını incelemiştir:

- Başvuran, kendisinden bilgi almak ve başka şekillerde yararlanmak amacıyla yıldırma ve baskıya maruz bırakıldığını iddia etmiştir (*Goussinski /Rusya*, § 76; *Cebotari/Moldova*, § 53; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 353; *Dochnal/Polonya*, § 116);
  - Başvuran, cezalandırıldığını ve susturulduğunu iddia etmiştir (*Ramishvili ve Kokhraidze/Gürcistan* (k.k.); *Lutsenko/Ukrayna*, § 109; *Tymoshenko/Ukrayna*, § 299; *Ilgar, Mammadov/Azərbaycan*, § 143; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, § 162; *Mammadli/Azərbaycan*, § 104; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan*, § 125);
  - Başvuran, siyasi ve/veya ekonomik amaçlarla açılan ceza kovuşturmalarına veya başka davalara tabi tutulduğunu iddia etmiştir (*Khodorkovskiy/Rusya*, § 254; *AOO, Neftyanaya Kompaniya Ioukos/Rusya*, § 665; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, § 889; *Nastase/Romanya* (k.k.), § 109; *Tchankotadze/Gürcistan*, § 114; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 332).

B. Sadece Gizli Bir Amaca Uygulanan Kısıtlamalar

23. Bir hakkın veya özgürlüğün sadece gizli bir amaç taşıyan kısıtlamalara tabi tutulduğu durumlar mevcuttur (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 292).

24. Bazı durumlarda Mahkeme, başvuranların özgürlükten yoksun bırakılmasının, herhangi geçerli bir gerekçeye dayanmaması sebebiyle (*Lutsenko/Ukrayna*, §§ 63-65 ve 67-72; *Tymoshenko /Ukrayna*, §§ 269-271) veya ilgililerin maruz kaldığı suçlamaların, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının c) bendi anlamında “makul sebeplere” dayanmaması sebebiyle (*Cebotari/Moldova* § 52;

Ilgar Mammadov/Azərbaycan, § 100; *Rasul Jafarov/Azərbaycan*, § 133), sadece gizli bir amaç taşıdığı kanaatine vararak, Sözleşme'nin 5. maddesinin 18. maddesiyle birlikte ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

25. *Oferta Plus S.R.L./Moldova* davasıyla yakından ilgili olan *Cebotari/Moldova* davasında, kamusal bir enerji tedarik şirketi olan Moldtranselectro'nun yöneticisi sıfatını taşıyan başvuran, Moldova Ekonomi Bakanlığında, Ukrayna'dan Moldtranselectro'ya sağlanan ve özellikle kamu kuruluşları tarafından tüketilen elektriğin ücretini ödeyen özel bir şirket olan Oferta Plus lehine bir Hazine bonusu çıkarılmasını talep etmiştir. Bakanlık bonoyu çıkarmış ancak geri ödemeyi reddetmiştir ve Oferta Plus, bu sebeple Bakanlığa karşı dava açmış ve haklı bulunmuştur. Oferta Plus'ın lehinde verilen kesinleşmiş yargı kararının icra edilmemesine ilişkin olarak Mahkeme önünde yapmış olduğu başvuruya dair Moldova Hükümeti'ne bilgi verilmesinin ardından, bu karar iptal edilmiş ve Oferta Plus'ın genel müdürü olan Yönetim Kurulu Başkanı ve M. Cebotari hakkında kamu fonlarını büyük ölçüde zimmetine geçirmekten ceza davası açılmıştır. Suçlamalar, Oferta Plus'ın kamu kuruluşlarına sağlanan elektriğin ücretini ödemediği ve dolayısıyla hile ile Hazine bonusu elde ettiği iddiasına dayandırılmıştır. *Oferta Plus S.R.L./Moldova* davasında, Mahkeme, ihtilaf konusu ceza davasının, şirketin Strazburg'da açmış olduğu davayı devam ettirmesini engellemeyi amaçladığı gerekçesiyle, Sözleşme'nin 34. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (§ 143). *Cebotari/Moldova* davasında, Mahkeme, hukuk mahkemelerinin Oferta Plus ile Ekonomi Bakanlığı arasındaki ihtilaf konusu kapsamında vermiş oldukları kesinleşmiş yargı kararlarında açıkladıkları belirli sonuçları dikkate alarak, Hükümetin başvuranı, suç işlemekle suçlaması için makul sebepler bulunduğunu kanıtlamadığını ve dolayısıyla başvuranın maruz kaldığı yakalama ve özgürlükten yoksun bırakmanın, haklı gösterilmediğini belirtmiştir. Mahkeme, başvurana verilen tutuklu yargılanma cezasının tek amacının, Oferta Plus'ın kendi önünde girişimde bulunmasını engellemek amacıyla üzerinde baskı kurmak olduğu ve bu sebeple, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği kanaatine varmıştır (§§ 52-53).

26. *Lutsenko/Ukrayna* davasında, başvuran, yani siyasi bir değişimin etkisiyle muhalif bir partinin liderine dönüşen içişleri eski bakanı, görevini kötüye kullanmakla suçlanmıştır. İlgilinin kendisine yöneltilen suçlamaları yalanladığı bir röportajın yayımlanmasından kısa bir süre sonra, tutuklanmasına karar verilmiştir. Bu tutukluluk, Sözleşme ile öngörülen amaçlardan hiçbirini içermemiştir. Mahkeme, yetkili makamlar tarafından ileri sürülen gerekçelerden hiçbirinin Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının gereklerine uygun olmadığına hükmetmiştir (§§ 66-74). Mahkeme ayrıca, başvuranın özgürlükten yoksun bırakılmasının, açıkça ilgilinin medya organlarıyla iletişim kurmasıyla gerekçelendirildiği hususunun, makamların ilgiliyi, kendisine karşı yöneltilen suçlamaları kamuya açık olarak reddettiği gerekçesiyle suçlamak istediklerini açıkça kanıtladığı ve bu durumun, Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesine aykırı bir gizli amaç teşkil ettiği kanaatine varmıştır (§§ 108-110).

27. *Tymoshenko/Ukrayna* davası ise, siyasi bir değişimin ardından bir muhalefet partisi liderine, yani somut olayda eski Başbakanı karşı açılan bir ceza davasıyla ilgilidir. İlgili, yeki ve görevlerini kötüye kullanmakla suçlanmıştır. Mahkeme, bu davada da yine, başvuranın tutuklu yargılanmasının, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası tarafından öngörülen amaçlardan hiçbirini taşımadığı gerekçesiyle, tek başına Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. Üstelik ulusal makamlar tarafından ileri sürülen olgusal bağlam ve gerekçeler, başvuranın tutuklanmasının esas sebebinin, aslında başvuranın davanın görülmesini engellediği ve mahkemeye saygı göstermediği algısı olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Mahkeme, bu özgürlükten yoksun bırakmanın sadece gizli bir amaç, yani başvuranı söz konusu yargılama sürecindeki tutumu sebebiyle cezalandırma taşıdığına ve bu sebeple, Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir (§§ 299-301).

28. *Ilgar Mammadov/Azərbaycan* davasında, Hükümeti eleştiren muhalif bir siyasetçi olan başvuran, kendisine ait İnternet blogunda, olay yerine geldiği anda kendiliğinden ortaya çıkan yerel bir isyana ilişkin video kaydını yayınlamıştır. Basın tarafından anında ele geçirilen bu video kaydı, olayların Hükümetin ileri sürdüğünün aksine yaşandığını göstermiş ve iddia edildiğine göre, Hükümetin gizli tutmaya çalıştığı açık kaynaklı bilgiler içermiştir. Ertesi gün, Başsavcılık ve İçişleri Bakanlığı, başvuranı, ülkedeki durumu kötüleştirmek amacıyla yasa dışı davranmakla suçlayarak ortak bir basın açıklaması

yayımlamışlardır. Birkaç gün sonra, sorgusu tamamlanan başvuran, isyan düzenlemekle suçlanmış ve ilgilinin tutuklu yargılanmasına karar verilmiştir. Bu davada Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının tek başına ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Ne ulusal mahkemeler ne de başka bir merci önünde başvuranın suçlanması için "makul sebepler" gösteren herhangi bir nesnel unsur ortaya koyan suçlamanın bulunmaması sebebiyle, Mahkeme, başvuranın blogundan yayınladığı gönderiler sebebiyle özgürlüğünden yoksun bırakıldığı ve dolayısıyla bu tedbirin sadece Hükümet'i eleştirdiği ve makamların saklamaya çalıştığı bilgileri yayınlamaya çalıştığı için başvurunu susturma ve cezalandırma gizli amacını taşıdığı sonucuna varmıştır. Sonuç olarak Mahkeme, bu özgürlükten yoksun bırakmanın ayrıca, Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlaline sebep olduğu kanaatine varmıştır (§§ 142-143).

29. Aşağıda belirtilen davalarda, tanınmış Azerbaycanlı şahsiyetler, sivil toplum aktivistleri, insan hakları savunucuları veya sivil toplum kuruluşu (ONG) yöneticileri, tutuklu yargılanmış ve yasa dışı girişimcilik, büyük ölçekli vergi kaçakçılığı ve yetkinin kötüye kullanımından suçlanmışlardır. Başvuranlar, dernekleri veya kuruluşları tarafından yabancı sübvansiyonların toplanması ve kullanılmasıyla ilgili idari usulsüzlükler yapmakla suçlanmışlardır. Bu koşullar, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin ve finansmanının gittikçe daha da sıkı ve kısıtlayıcı şekilde çevrelenmesine ve Azerbaycan'da insan hakları savunucularına karşı yürütülen bir kampanyaya ilişkin genel bağlamla ilgilidir.

30. *Rasul Jafarov/Azerbaycan* kararında, başvuran, Azerbaycan'da bazıları uluslararası kuruluşlar tarafından düzenlenen insan haklarının durumuna ilişkin çeşitli raporların hazırlanmasına katkıda bulunmuştur. Başvuran, Azeri makamlarının insan hakları ihlalleri işlediğini belirttiği Avrupa Konseyi'nin himayesinde düzenlenen bir toplantıya katıldıktan kısa bir süre sonra yakalanmıştır.

31. *Mammadli/Azerbaycan* davasında, başvuran, seçim gözlemi alanında uzmanlaşmış bir sivil toplum kuruluşunun başkanı ve kurucu üyesidir. Söz konusu sivil toplum kuruluşu tarafından 2013 yılında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerini eleştiren ve bu seçimlerin demokratik standartlara uygun olmadığını belirten bir rapor yayımlanmasından birkaç gün sonra, bu sivil toplum kuruluşu hakkında, finansal faaliyetlerinde usulsüzlüklerin bulunduğu iddiasıyla, ceza davası başlatılmıştır. Başvuran, bir ay sonra yakalanarak, yargılanmıştır.

32. Mahkeme, başvuranların suçlanması için "makul sebepler" bulunmaksızın tutuklandıkları ve somut olayda Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının c) bendinin tek başına ihlal edildiği sonucuna varmıştır (*Rasul Jafarov/Azerbaycan*, § 156; *Mammadli/Azerbaycan*, § 96). Mahkeme, başvuranlara, "esaslı oluşturan unsurların somut olaylardan doğduğu makul olarak söylenemeyen" ciddi suçlar atfedildiği kanaatine varmıştır. Mahkeme, bu davaların dâhil olduğu genel bağlamı dikkate alarak, başvuranların yakalanmasının ve tutuklanmasının, sadece insan haklarının savunulması ve seçim gözlemi alanında yürüttükleri çeşitli faaliyetler sebebiyle onları susturma ve cezalandırma gizli amacını taşıdığı kanaatine vararak, Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (*Rashad Hasanov ve diğerleri/Azerbaycan*, §§ 159-163; *Mammadli/Azerbaycan*, §§ 99-104).

33. *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azerbaycan* davasında, başvuranlar, sivil toplum aktivistleri ve ülkenin en aktif gençlik hareketlerinden biri olan ve Hükümete karşı yürütülen birçok protesto gösterisini düzenleyen NIDA Sivil Toplum Kuruluşu'nun yönetim biriminin üyeleridir. Başvuranlar, diğer NIDA üyeleriyle birlikte aktif olarak Azeri askerlerin askeri operasyonlar dışında yaşamını yitirmesine karşı bir dizi barışçıl protesto gösterinin düzenlenmesine ve gerçekleştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Söz konusu sivil toplum kuruluşunun bazı üyeleri, öngörülen gösterilerin birinden üç gün önce yakalanmış ve uyuşturucu madde ve Molotof kokteyl bulundurmaktan suçlanmışlardır. Başsavcılık ve Milli Güvenlik Bakanlığı, ortak yayınladıkları bir basın açıklamasında, yakalanan NIDA üyelerinin, "kuruluşun birçok yasa dışı faaliyete aktif olarak katıldıklarını" ve halkı şiddete ve sivil bir ayaklanmaya teşvik etmeyi öngördüklerini belirtmişlerdir. Basın bildirisinde ayrıca, zararlı radikal güçler tarafından ilkenin sosyo-politik düzenini bozmak amacıyla yapılan yasa dışı girişimler de açıklanmıştır. Başvuranlar, basın bildirisinden birkaç gün sonra yakalanmışlardır. Başvuranlar, yasa dışı olarak Molotof kokteyl temin etmekten ve bunları, daha önce yakalanan NIDA üyelerinin evinde depolamaktan suçlanmışlardır. Mahkeme, Savcılığın hiçbir suretle, başvuranların söz konusu Molotof Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

kokteylleriyle bir ilgisinin bulunduğunu kanıtlayan unsurlar sunmaması, dolayısıyla başvuranların maruz kaldığı yakalama ve özgürlükten yoksun bırakmanın haklı olduğunu düşündürecek “makul sebepler” ileri sürmemesi sebebiyle, Sözleşme’nin 5. maddesinin 1. fıkrasının tek başına ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, Azerbaycan’da sivil toplum aktivistlerine karşı yürütülen bir kampanya kapsamında değerlendirilen bu koşullarda, başvuranlara dayatılan özgürlükten yoksun bırakma cezasının gerçek amacının, başvuranları, NIDA bünyesinde yürüttükleri faaliyetler ve aktif sosyo-politik amaçları sebebiyle, susturmak ve cezalandırmak olduğu sonucuna varmıştır. Sonuç olarak Mahkeme yine, Sözleşme’nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği kanaatine varmıştır (§§ 122-125).

C. Birden Çok Amacı Hedef Alan Kısıtlamalar

34. Bununla birlikte, bir kısıtlamanın hem Sözleşme’ye uygun olmayan bir amaç hem de Sözleşme tarafından öngörülen bir amaç doğrultusunda getirilmesi, yani birden çok amacı izlemesi mümkündür (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 292).

1. Genel İlkeler

35. Kamuya ilişkin her türlü politikanın veya bireysel bir tedbirin “gizli bir maksatı” olabilir (*Khodorkovskiy/Rusya*, § 255; *Lutsenko/Ukrayna*, § 106; *Tymoshenko/Ukrayna*, § 294). Bir kısıtlamanın birden çok amacı hedef aldığı tespit edildiğinde, sadece kısıtlamaya ilişkin uygulanabilir hükümler tarafından öngörülmemen bir amacın bulunması, tek başına Sözleşme’nin 18. maddesini ihlal edemez. Diğer taraftan, bir kısıtlamanın Sözleşme ile öngörülen bir amacı hedeflediğinin tespiti de, mutlak suretle Sözleşme’nin 18. maddesinin ihlal edilmediği anlamına gelmez. Sözleşme tarafından öngörülen amaç, Sözleşme’ye uygun olmayan bir amacı her durumda ortadan kaldırmaz (*Merabishvili/Gürcistan*, §§ 303-304).

36. Bir kısıtlamanın Sözleşme’ye uygun olmayan bir amaç ve Sözleşme ile öngörülen bir amaç içerdiği durumlarda, Mahkeme, hangi amacın daha baskın olduğunu, yani makamların hangi amaçla yola çıktığını ve hangi amacın onlar için daha fazla öneme sahip olduğunu araştırmaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 303).

37. Bir kısıtlama, Sözleşme’nin izin verdiği normatif hükme uygun olabilir, bu sebeple bu hüküm tarafından öngörülen amaçları izlediği kanaatine varılabilir, aynı zamanda Sözleşme tarafından öngörülen amacın, mevcut haliyle gerçekte makamların kendileri için daha önemli olan başka bir amaca ulaşmasına imkân veren bir örtü olarak kullanıldığı gerekçesiyle, bu kısıtlamanın, Sözleşme’nin 18. maddesine aykırı olduğu kanaatine de varılabilir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 305). Diğer bir deyişle, kısıtlamanın aynı zamanda gizli bir amaç içerdiğinin tespit edilmesi durumunda, Mahkeme, şayet bu diğer amaç makamlar için daha önem arz eden amaçsa, Sözleşme’nin 18. maddesinin ihlal edildiğine karar verecektir (*ibidem*, § 318).

38. Aksi durumda, şayet Sözleşme ile öngörülen amaç, makamlar tarafından hedeflenen esas amaç ise, makamlar durumdan başka bir fayda sağlamak istemişse bile, kısıtlamanın Sözleşme’nin 18. maddesini ihlal etmediği sonucuna varılır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 305).

39. Belirli bir davada hangi amacın ağır bastığı hususu, dava koşullarının tamamına bağlıdır. Mahkeme, bu soruya cevap verirken, iddia edilen gizli amacın niteliğini ve ağırlık derecesini dikkate almakta ve Sözleşme’nin hukukun üstünlüğü ilkesine göre düzenlenen demokratik bir toplumun fikir ve değerlerini korumak ve yüceltmek amacıyla oluşturulduğu anlayışını korumaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 307).

40. Sözleşme’ye uygun bir hakka getirilen kısıtlamanın devam eden bir durum teşkil ettiği davalarda, söz konusu kısıtlamanın Sözleşme’nin 18. maddesine uygun olduğuna hükmedilebilmesi için, izlediği esas amacın, Sözleşme tarafından öngörülen amaca uygulandığı süre boyunca devam ediyor olması gerekmektedir ve esas amacın, belirli bir süre geçtikten sonra başka bir amaçla desteklenmesi göz ardı edilemez. Dolayısıyla baskın amaç, izlendiği süreye göre değişebilir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], §§ 308 ve 351).

41. Mahkeme, makamların birden çok gizli amaç izlediği iddia edilen davaları incelerken, iddia edilen

amaçlardan her birinin baskın olup olmadığını araştırmaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 319). Bazı durumlarda Mahkeme, konuyu siyasi nedenlerle gerekçelendirilen kovuşturma iddialarından ayrı olarak incelemesine imkân veren davanın özellikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır (*Lutsenko/Ukrayna*, § 108; *Tymoshenko/Ukrayna*, § 298; *Ilgar, Mammadov/Azərbaycan* § 140; *Rasul Jafarov/Azərbaycan* § 155).

2. Örnekler

42. Mahkeme, aşağıda belirtilen davalarda, başvuranın özgürlükten yoksun bırakılmasının, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının c) bendine uygun olarak ilgilinin yetkili adli makam önüne çıkarılmasını amaçlasa bile, özellikle Sözleşme tarafından öngörülmeyle başka bir amaç izlediği gerekçesiyle, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

43. *Goussinski/Rusya* davasında (§§ 73-78), başvuran, Devlet tarafından denetlenen doğal gaz dağıtımını sağlayan tekeli bir şirket ve özel bir medya holdingi olan Media Most'un eski yönetim kurulu başkanı ve en büyük hissedarlarından biridir ve bu konuda söz konusu şirket ile arasında çıkan bir anlaşmazlık sonucunda yürütülen davada hissedar olarak taraftır. Bu bağlamda, başvuran sahtecilikle suçlanmış ve yakalanarak, hapsedilmiştir. Başvuranın tutuklu olduğu sırada, Basın ve İletişim Bakanı vekili, Gazprom'un belirlediği bir fiyata, Media Most'u Gazprom'a satması durumunda, kendisine isnat edilen fiillerden beraat edeceğine dair bir öneride bulunmuştur. Taraflar arasında bir anlaşma sağlanmış ve Bakan vekili tarafından onaylanmıştır. Soruşturmadan sorumlu yetkili, birkaç gün sonra başvuranın, sahip olduğu Media Most hisselerinden belirli bir miktarı gönüllü olarak Gazprom'a vererek, Devlet menfaatlerine vermiş olduğu zararı geniş ölçüde telafi ettiği gerekçesiyle, kovuşturmaya son vermiştir. Bu davada, Mahkeme, soruşturma makamları tarafından toplanan unsurların, başvuranın suçu işlediğine "tarafsız bir gözlemciyi ikna" etmeye hazır olduğu ancak olayların gerçekten, başvuranın maruz kaldığı kovuşturmaların aslında "ticari bir müzakere stratejisi kapsamında kullanıldığını" düşündüğü kanaatine varmıştır. Mahkeme, dolayısıyla özgürlükten yoksun bırakmanın baskın amacının, başvuranın yetkili adli makam önüne çıkarılması değil, şirketini satması için korkutulması olduğu ve bu sebeple, Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (§ 76).

44. *Merabishvili/Gürcistan* [BD] kararında, olaylar siyasi bir değişimin ardından meydana gelmiştir ve eski Başbakan olan başvuran, muhalefet partisinin lideri olmuştur. Başvurana, fonları zimmetine geçirmek, yetkisini kötüye kullanmak ve başka suçlar isnat edilmiş ve başvuran tutuklanmıştır. Bu tutukluluk sırasında, başvuran, başka eski bir Başbakanın ölümü ve eski Cumhurbaşkanı Saakashvili'nin finansal faaliyetleriyle ilgili olarak Başsavcı tarafından sorgulanmak için gece hücrelerinden gizlice alınmıştır. Mahkeme, başvuran aleyhinde sunulan unsurların hiçbirinin, olayların meydana geldiği dönemde başvuranın maruz kaldığı suçlamaların makul niteliği hakkında şüphe doğuracak nitelikte olmadığına hükmetmiştir. Mahkeme, ilgilinin tutukluluğunun, kanunla öngörüldüğünü ve Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının c) bendine uygun bir amaç izlediğini kaydetmiştir (§§ 187, 206 ve 208). Bununla birlikte, devam eden bir durumun söz konusu olması sebebiyle, Mahkeme, bu tedbirin uygulandığı süre boyunca hangi amaçları izlediğini tespit etmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Mahkeme, başvuranın sorgulanmak için hücrelerinden alınmasından önce, yani yaklaşık olarak yedi ay boyunca, makamların gizli bir amaç izlediğini gösteren hiçbir unsurun bulunmadığı kanaatine varmıştır, ancak Mahkeme, buna karşın, bu sürecin, makamların başvuranın tutukluluğunu, kendisinden bilgi almak amacıyla baskı yapmak için kullandıklarını ortaya koyduğuna ve dolayısıyla, bu sırada, tedbirin Sözleşme ile öngörülenden başka bir amaç daha taşıdığına hükmetmiştir. Üstelik, tutukluluğun devamı için gösterilen gerekçelerin, Mahkeme'nin Sözleşme'nin 5. maddesinin 3. fıkrasının ihlal edildiğine karar vermesine sebep olan bu süreçten kısa bir süre önce somut olayla ilgisini zaten yitirdiği görülmüştür. Mahkeme, başvuranın hücrelerinden alınmasını çevreleyen koşulların tümünü dikkate alarak, ilgilinin özgürlükten yoksun bırakılmasının baskın amacının, dolayısıyla değişmediği ve Sözleşme'ye uygun bir amaç olarak, makul şüphelerin bulunduğu gerekçesiyle bir suçun işlenmesi hakkında soruşturma amacını artık taşımadığı, buna karşın Sözleşme'ye uygun olmayan şekilde başvurandan bilgi elde etme amacını taşıdığı kanaatine varmıştır. Sonuç olarak Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır (§ 353).

45. Mahkeme, aşağıda belirtilen davalarda, makamların gizli bir amaç izlediği olasılığını bertaraf etmemiş, ancak bu amacın baskın bir amaç olduğu kanaatine varmamıştır.

46. Mahkeme, [Merabishvili/Gürcistan](#) [BD] davasında ayrıca, başvuranın yakalanmasının ve tutuklanmasının, başvurunu siyaset sahnesinden indirmeyi amaçladığına ilişkin bir iddiayı incelemiştir. Mahkeme, daha geniş bir siyasi bağlamı, bilhassa, başvuranın tutuklandığı sırada önderlik ettiği muhalefet partisi ile iktidar partisi arasındaki güçlü düşmanlığı ve başvurana isnat edilen suçların niteliğini dikkate alarak, başvurana yapılan suçlamalar açıkça siyasi nitelikli olmasa bile, başvuran hakkında yürütülen kovuşturmanın siyasi bir gerekçesi olduğundan şüphe duymanın anlaşılabilir bir durum olduğuna hükmetmiştir. Bununla birlikte, Mahkeme, ceza yargılamasının yürütülme şeklini inceledikten sonra, başvuranın tutukluluğunun baskın amacının, kendisine karşı yürütülen ceza yargılamasının doğru işleyişini sağlamaktan ziyade, ilgilinin siyasi hayata katılımını engellemek olduğu kanaatine varmıştır (§§ 320-332).

47. [Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya](#) davasında, zengin iş adamları ve petrol şirketi Yukos'un üst düzey yöneticileri olan başvuranlar, dolandırıcılık ve vergi kaçırma nedeniyle yargılanmışlardır. Başvuranlar, tabii tutuldukları yargılamaların siyasi nedenlerle gerekçelendirildiğini ileri sürmüşlerdir. Mahkeme, başvuranların siyasi profilini ve davaya ilişkin diğer koşulları dikkate alarak, bazı siyasi grupların veya hükümet yetkililerinin başvuranların yargılanmasını desteklemek için kendi sebeplerinin bulunduğunu kabul ettiğini belirtmiştir. Mahkeme, yargılama sırasında başvuranların haklarından bazılarını sınırlandırarak, bazı makamların veya devlet yetkililerinden bazılarının "gizli niyetlere" cevap verme ihtimalini gözardı etmemiştir. Bununla birlikte, Mahkeme, başvuranların "davalarının bir bütün olarak değerlendirildiğinde bir adalet parodisi olduğu yönündeki" "genel iddiasına" katılmayacağı kanısına varmıştır. Mahkeme, başvuranlar hakkında dava açılmasına ilişkin sebeplerde "meşru olmayan gerekçe" veya "farklı niyetler" şeklindeki unsurların olası varlığının başvuranların bu unsurlar bulunmadan mahkûm edilmedikleri sonucuna varmak için yeterli olmadığı kanısına varan Mahkeme, iddia edilen gizli amacın ağır basan bir amaç olmadığı kanaatiyle Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır (§§ 906- 908).

IV. Delil Konuları

A. Delile İlişkin Genel Kurallar

48. Mahkeme, Sözleşme'nin 18. maddesi kapsamında bir karar verirken, makamların iyi niyetine ilişkin genel bir karineyi ya da delil konusunda özel bir kuralı bundan böyle uygulamamaktadır (bk., aksi yönde bir karar için (*a contrario*), [Khodorkovskiy/Rusya](#) §§ 255-256 ve 260, ve [Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya](#) § 899). Mahkeme, delil konusunda olağan yaklaşımını izlemektedir ([Merabishvili/Gürcistan](#) [BD], § 310).

49. Bu yaklaşımın birinci yönü, ispat yükünün taraflardan herhangi birine ait olmadığı yönündeki genel ilkedir: Mahkeme, elinde bulunan unsurların tamamını ve bu unsurların nereden geldiğini incelemektedir ve gerektiğinde, diğerlerini resen elde etmektedir. Mahkeme, özellikle başvuranların iddialarını kanıtlamak için belli zorluklarla karşılaştıkları durumlarda, bir iddiayı ispatlama yükünün bu iddiayı dile getiren tarafa ait olduğu yönündeki ilkenin katı bir şekilde uygulanmasının mümkün olmadığını birçok defa kabul etmiştir ([Merabishvili/Gürcistan](#) [BD], § 311 ; [İrlanda/Birleşik Krallık](#) §§ 160-161 ; [Kıbrıs/Türkiye](#) [BD], §§ 112-113 ve 115; [Gürcistan/Rusya \(I\)](#) [BD], §§ 93 ve 95).

50. Mahkeme, tarafların kendiliğinden sundukları unsurlara dayanmakta, ancak başvuranlar ile davalı hükümetlerden, kendisi önünde dile getirilen iddiaları destekleyecek ya da çürütecek nitelikte olan unsurları sunmasını resen talep edebilmektedir. Mahkeme tarafından talep edilen bilgilerin tatmin edici bir gerekçe olmaksızın bir hükümet tarafından bildirilmemesi, Mahkemenin başvuranın iddialarının esası hakkında sonuçlar çıkarmasını sağlayabilmektedir ([Janowiec ve diğerleri/Rusya](#) [BD], § 202). [Mahkeme İç Tüzüğü'nün](#) 44C maddesinin 1. fıkrası, Mahkemenin bu sonuçları dolaylı unsurlarla birleştirmesine de imkân vermektedir ([Merabishvili/Gürcistan](#) [BD], § 312).

51. Özellikle Devletin başvuranın iddialarını doğrulayacak veya çürütecek nitelikteki bilgilere erişebilecek tek kişi olması halinde, Mahkemenin kendisi önündeki dava boyunca davalı Hükümet tarafından benimsenen tutumdan sonuçlar çıkarma yeteneği özellikle, iddianın gizli bir amacın varlığıyla ilgili olması durumunda uygulanmaktadır (bk., diğer kararlar arasından, *Timurtaş/Türkiye* § 66, *Aktaş/Türkiye* § 272, *El-Masri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti* [BD], § 152 ; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 313).

52. Mahkeme tarafından kabul edilen yaklaşımın ikinci yönü, uyguladığı delil kriterinin “her türlü makul şüphenin ötesinde” delil kriteri olmasıdır. Bu kriter, bazı ulusal hukuk sistemlerinde kullanılan kriterle bağdaşmamaktadır. Öncelikle, bu türden bir delil, yeterince ağır, somut ve uyumlu birtakım ipuçlarından veya aksi kanıtlanmamış karinelere çıkarılabilmektedir. İkinci olarak, bir sonuca ulaşmak için gereken inanç derecesi kendiliğinden, olayların özelliğine, sunulan iddianın niteliğine ve Sözleşme’de yer alan ilgili hakka bağlıdır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 314).

53. Bu yaklaşımın üçüncü yönü, Mahkemenin yalnızca dosyadaki unsurların her birinin kabul edilebilirliğini ve uygunluğunu değil, bunların delil değerini de özgürce değerlendirmesidir. Mahkeme, formüllere bağlı kalmamaktadır ve olaylardan ve tarafların görüşlerinden çıkarılabileceği sonuçlar da dâhil olmak üzere, delil unsurlarının tamamına ilişkin bağımsız bir değerlendirmeyle desteklenen sonuçları kabul etmektedir (*Natchova ve diğerleri/Bulgaristan* [BD], § 147). Dahası, Mahkeme, bir tarafın karşılaşılabileceği delil yönetimindeki olası güçlüklerle karşı duyarlıdır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 315).

54. Sözleşme’nin 18. maddesi kapsamında dile getirilen şikâyetlerle kendisine başvuru Mahkeme, doğrudan delillerle sınırlı kalmamakta ve özel bir delil kriteri uygulamamaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], §§ 282 ve 310; bk. aksi yönde bir karar için (*a contrario*) *Khodorkovskiy/Rusya* § 260, *Dochnal/Polonya* § 116, *Nastase/Romanya* (k.k.), § 109, *AO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya* § 603, *Bîrsan/Romanya* (k.k.), § 73 ; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* § 899 ; *Mammadli/Azərbaycan* § 98 ; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan* § 120).

55. Son olarak, Mahkeme, başlıca olaylara ilişkin bilgilerin veya bağlamsal olguların ya da başlıca olaylar hakkında sonuçlar çıkarmaya imkân veren olaylar dizisinin dolaylı unsurlarla anlaşıldığını açıklamıştır (*Ilgar Mammadov/Azərbaycan* § 142 ; *Rasul Jafarov/Azərbaycan* § 158). Mahkeme özellikle olaylara ışık tutmak veya gerçekleştirdiği tespitleri desteklemek için uluslararası gözlemcilerin, hükümet dışı kuruluşların veya medya organlarının rapor ve açıklamaları ile ulusal veya uluslararası diğer mahkemelerin kararlarını sık sık değerlendirmektedir (*Baka/Macaristan* [BD], § 148 ; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 317 ; *Mammadli/Azərbaycan* § 95 ; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan* § 118).

56. Ceza yargılamalarının gizli bir amacı hedeflediğinin iddia edildiği durumlarda, tutuklamanın ceza yargılamasından ayrı tutulması zordur (*Lutsenko/Ukrayna* § 108 ; *Tymoshenko/Ukrayna*, § 298 ; *Tchankotadze/Gürcistan*, § 114). Mahkemeye Sözleşme’nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesi bağlamında yapılan bir iddiayla başvurulduğunda, Mahkeme, tutuklanmaya ve/veya tutukluluk halinin devamına hükmeden mahkeme kararları hakkında incelemesini yapmaktadır. Mahkeme ayrıca ihtilaf konusu ceza yargılamasının seyrini dikkate alabilmektedir (*Merabishvil/Gürcistan* [BD], §§ 320 ve 325).

B. Siyasi Amaç İddiaları

57. Mahkeme, ceza yargılamalarının siyasi amaçları hedeflediği yönündeki iddiaları incelerken, aşağıdaki faktörleri göz önünde bulundurmaktadır:

- Başvuran hakkında ceza yargılamalarının başlatıldığı daha geniş siyasi bağlam (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 322 ; *Khodorkovskiy/Rusya*, § 257 ; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* § 901 ; *Nastase/Romanya* (k.k.), § 107 ; *Ilgar, Mammadov/Azərbaycan* § 142 ; *Rasul Jafarov/Azərbaycan* §§ 159-161 ; *Mammadli/Azərbaycan* § 103; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan* § 124);

- Savcılığın ve adli makamların gizli amaçları hedefleyip hedeflemedikleri hususu (*Tchankotadze/Gürcistan*, § 114 ; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 323) ;
- Mahkemelerin yürütme makamlarından yeterince bağımsız olmadıklarını belirten unsurların varlığı ya da yokluğu (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 324) ;
- Ceza yargılamasının yürütülme şekli (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 325) ;
- Başvuran hakkında yapılan suçlamaların gerçek olup olmadığı ve bunların Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi anlamında, başvuranın söz konusu suçları işlediğinden şüphelenmek için "makul sebeplere" dayanıp dayanmadığı hususu (*Khodorkovskiy/Rusya* § 258 ; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* § 908 ; *Dochnal/Polonya* § 111 ; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 318) ;
- Başvurana atfedilen suçlamaların ilgilinin siyasi faaliyetleriyle veya genel hukuka ilişkin suçlarla ilgili olup olmadığı hususu (*Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* § 906 ; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 320) ;
- Ulusal mahkeme kararlarının gerektiği gibi gerekçelendirilip gerekçelendirilmediği ve iç hukuktaki ilgili hükümlere dayanıp dayanmadığı hususu (*Nastase/Romanya* (k.k.), § 107).

58. Bir şüphelinin siyasi muhaliflerinin veya işindeki rakiplerinin şüphelinin mahkûm edilmesinden doğrudan veya dolaylı olarak yararlanabilmeleri, ilgiliye karşı yöneltilen suçlamaların ciddi olması halinde makamların ilgiliyi yargılamasını engellememelidir. Başka bir ifadeyle, ön planda siyasi bir rol oynamak dokunulmazlık güvencesi değildir (*Khodorkovskiy/Rusya* § 258 ; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* § 903).

59. Siyasi bir değişimin ardından, politikacılar ve üst düzey kamu görevlileri hakkında başlatılan ceza yargılamaları bu kişileri veya partilerini ortadan kaldırma ya da bunlara zarar verme isteğini gösterebilse bile, üyelerine iktidarda oldukları sırada sorumluluk yüklenemeyecek olan önceki bir hükümet altında işlendiği varsayılan ve suç teşkil eden eylemlerle mücadele etme isteği bu bağlamda görülebilmektedir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 323 ; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* § 903). Yalnızca bir seçim kampanyası sırasında bile, bir politikacıya karşı ceza yargılamalarının başlatılması kendiliğinden ilgilinin aday olma hakkının ihlaline yol açmamaktadır (*Uspaskich/Litvanya* §§ 90-100). Sözleşme böylelikle, cezai alanda yargılanmama hakkını güvence altına almamaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 320).

60. Öte yandan, başvuranın muhalefet lideri veya kamu görevlisi gibi belirli bir siyasi statüye sahip olmaması, itiraz edilen tedbirlerin siyasi bir gerekçesinin bulunduğu gözardı edilmesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Mahkeme, bilinen sivil toplum aktivistlerinin veya hükümet dışı kuruluş yöneticilerinin seçimlerin yapılmasını eleştirdikten sonra özgürlüğünden yoksun bırakıldıkları veya hükümete karşı protesto eylemlerine katıldıkları davalarda siyasi amaçların bulunduğu sonucuna varmıştır (*Mammadli/Azərbaycan* § 103 ; *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan* § 124).

61. Politikacılar veya hükümet üyeleri tarafından yapılan açıklamaların, yalnızca mahkemelerin yürütme makamlarından yeterince bağımsız olmadıklarını belirten unsurların varlığı durumunda, bir mahkeme kararının gizli bir amacı hedeflediğini gösterdikleri kabul edilebilmektedir (*Tchankotadze/Gürcistan* § 114 ; *Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 324).

62. İade talebini reddeden ulusal mahkeme kararları, ceza yargılamalarına temel teşkil eden siyasi bir gerekçenin varlığına ilişkin Mahkemenin değerlendirmesini mutlaka belirlememektedir, zira Mahkemenin geçmiş olaylarla ilgilenmesine rağmen, iade talepleri hakkında karar veren mahkemeler esasen gelecekteki bir riski değerlendirmeye davet edilmişlerdir; bu farklılık mahkemelerin kesin olmayan dolaylı unsurlara ilişkin karşılıklı değerlendirmeleri üzerinde bir etki yaratmaktadır (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], § 330).

C. 18. Maddenin İhlalinin Tespit Edilmesine Yol Açan Unsurlar

1. Doğrudan Deliller

63. Aşağıdaki davalarda, Mahkeme, gizli bir amacın varlığına ilişkin doğrudan yazılı deliller hakkında Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna dayanmıştır.

64. *Goussinski/Rusya* davasında, makamlar, medya şirketini bir kamu şirketine satması amacıyla kendisi üzerinde baskı kurmak için zengin bir iş adamını suçlamış ve tutuklamışlardır. Bu amaç, başvurana atfedilen suçlamalardan vazgeçilmesini şirketin satışına bağlayan bir bakan tarafından onaylanmış yazılı bir anlaşma ve bu anlaşmadan açıkça bahseden, ceza yargılamalarından vazgeçme kararına ilişkin ifadelerle doğrudan kanıtlanmıştır. Davalı Hükümet ayrıca, birbirleri arasındaki bağın varlığını inkâr etmeye çalışmamıştır (§§ 73-78).

65. *Lutsenko/Ukrayna* davasında, Mahkeme, başvuranın tutuklanması talebi çerçevesinde, soruşturmacının, başvuranın medya organlarından bahsederken, kamuoyunu çarpıtmaya, yargılama makamlarının itibarını düşürmeye ve gelecekteki davasının sonucunu etkilemeye çalıştığını ileri sürmesi hususuna dayanmıştır. Mahkeme, bu iddiaların, tutukluluğun başvuranı masum olduğunu alenen ilan etmesi nedeniyle cezalandırmayı amaçladığını gösterdiği kanısına varmıştır (§§ 26 ve 108-109).

66. *Tymoshenko/Ukrayna* davasında, Mahkeme, başvuranın tutuklanması talebinde ve bu talep üzerine söz konusu mahkeme tarafından verilen kararda kabul edilen gerekçeye dayanmıştır. Mahkeme, bu gerekçenin, amacın başvuranı ilgili mahkeme nezdinde saygı göstermemesi ve engelleyici olduğu kanaatine varılan, duruşmalar sırasındaki davranışı nedeniyle cezalandırmak olduğunu gösterdiği kanaatine varmıştır (§§ 30-31 ve 299).

2. Dolaylı Deliller

67. Aşağıdaki davalarda, Mahkeme, gizli bir amacın varlığına ilişkin dolaylı delillere dayanarak Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

68. *Cebotari/Moldova* davasında, Mahkeme, bir kamu şirketinin yöneticisinin bağlantılı olduğu özel bir şirket olan Oferta Plus'ın Mahkeme önündeki başvurusunu sürdürmesini engellemek amacıyla söz konusu yöneticiye baskı yapmak için uydurma suçlamalara dayanarak, bu yöneticinin tutuklandığı sonucuna varmıştır. Mahkeme, bu sonucu, davaya ilişkin unsurların başvuranın tutuklanmasına neden olan suçu işlemiş olabileceğine inandıracak makul sebeplerin bulunduğu yönünde objektif bir gözlemciyi ikna edecek nitelikte olmadığı hususuna dayandırmıştır. Mahkeme ayrıca, davanın bağlamını (§§ 50-53), özellikle aşağıdaki unsurları dikkate almıştır:

- Mahkemenin başvuran şirketin başvuru hakkının ihlal edilmesine ilişkin *Oferta Plus S.R.L./Moldova* davasında vardığı sonuçlar (§§ 137-143) ;
- Başvuran hakkında kabul edilen suçlamaların Oferta Plus'ın Başkanı-Genel Müdürü hakkında kabul edilen suçlamalardan ayrılamaz olması ve Oferta Plus tarafından Mahkemeye sunulan başvurunun konusuyla yakından ilişkili olması (*Oferta Plus S.R.L./Moldova* § 137) ;
- Başvuranın ve Oferta Plus'ın Başkanı-Genel Müdürü'nün aynı zamanda ceza yargılamalarına tabi tutulmaları ve aynı zamanda tutuklanmaları, karşılıklı davalarının aynı soruşturmacılar tarafından açılması ve incelenmesi ve ilgili belgelerde benzer ifadelerin yer alması;
- Yargılamaların Moldova Hükümetinin Oferta Plus tarafından Mahkemeye sunulan başvurudan haberdar edilmesinin ardından başlatılması ve ceza yargılamasının, sona erdirilmesine rağmen davanın Hükümete bildirilmesinin ardından kısa bir süre sonra yeniden başlatılması (*Oferta Plus S.R.L./Moldova*, § 142).

69. Aşağıdaki davalarda, gizli bir amacın - başvuranları sosyal ya da siyasi ve/veya insan hakları lehine görevleri nedeniyle susturmak veya cezalandırmak - varlığının kanıtı, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi anlamında ilgililerin bir suç işlediklerine dair şüphelenmek için

“makul sebeplerin” bulunmamasıyla birlikte olgusal koşulların veya davaların her birine özgü bağlamsal faktörlerin tamamından kaynaklanmıştır.

70. *Ilgar Mammadov/Azərbaycan* davasında, başvuranın makamları eleştirdiği ve makamların yayımlanmasını önlemeye çalıştıkları bilgileri açıkladığı blog gönderileri, makamların bu gönderilerden şikâyet eden kamu açıklaması, yargılamaların başlatılması ve başvuranın yakalanması arasında sıkı bir kronolojik bağ bulunmaktadır (§§ 141-143).

71. *Rasul Jafarov/Azərbaycan* (§§ 156-162) ve *Mammadli/Azərbaycan* (§§ 98- 104) davalarında, ilgili faktörler, hükümet dışı kuruluşların ve bunların Azerbaycan’daki finansmanlarının giderek daha sıkı bir şekilde denetlenmesidir ve üst düzey görevliler ile Hükümet lehine medya organlarının başvuranlar gibi aktivistlerin yabancı görevliler ve hainler olduğunu söylemeleri ve aynı zamanda, aynı profile sahip diğer aktivistlerin de yakalanmaları ve ceza yargılamalarına tabi tutulmalarıdır.

72. Mahkeme, *Mammadli/Azərbaycan* davasında, başvuranın hükümet dışı kuruluşunun Cumhurbaşkanlığı seçiminin seyrini eleştiren bir rapor yayımlamasının ardından yalnızca birkaç gün sonra açılan ceza yargılamasının başlatılma tarihine önem atfetmiştir. Mahkeme aynı zamanda, başvurana karşı yöneltilen suçlamalarda, 2013 tarihli Cumhurbaşkanlığı seçiminin takibini finanse etmek için ilgiliye ödenen meblağlardan açıkça bahsedildiğini dikkate almıştır (§ 102).

73. Mahkeme aynı şekilde, *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan* davasında, başvuranların hükümet dışı kuruluşları (NIDA) tarafından düzenlenen ve yapılan bir dizi hükümet karşıtı gösterinin ardından kısa bir süre sonra ilgililer hakkında açılan ceza davasının başlatılma tarihine önem atfetmiştir. Bu bağlamda, Mahkeme, Ulusal Güvenlik Bakanlığı’nın katılımıyla, polisin değil, Savcılığa bağlı Ağır Suçlar Müdürlüğü’nün bir soruşturmasına konu edilen, başvuranların davalarına ilişkin yapılan özel incelemeyi göz önünde bulundurmıştır. Molotof kokteyli bulundurma nedeniyle NIDA’nın birçok üyesinin yakalanmasının ardından bu makamlar tarafından yayımlanan ortak basın bildirisinden, NIDA’nın öncelikle soruşturmaya tabi tutulduğu ve yakalanmaların hükümet dışı kuruluşun faaliyetleriyle ilgili olduğu açıkça anlaşılmıştır. Mahkeme, başvuranların - yönetim organının dört üyesi - yakalanmasından yalnızca birkaç gün önce, neden ya da delil olmadan, NIDA’nın bu bildiriye “yıkıcı güç” ve faaliyetlerinin yasa dışı olarak nitelendirildiği hususuna önem atfetmiştir. Başvuranların suç teşkil eden fiilleri işlediklerini düşündürecek “makul sebeplerin” bulunmaması nedeniyle ve sivil toplum aktivistlerine karşı yürütülen bir kampanyaya ve diğer aktivistlerle birlikte yakalanmalarına ilişkin genel bağlamda, Mahkeme, başvuranların özgürlüğünden yoksun bırakılmasının kendileri tarafından bildirilen gizli amacı hedeflediği sonucuna varmak için yeterli bir dayanağın bulunduğu kanaatine varmıştır (§§ 122-125).

74. *Mammadli/Azərbaycan* (§ 103) ve *Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan* davalarında, bir yandan, başvuranların sivil toplum aktivistleri olduklarını ve diğer yandan, yukarıda belirtilen ilgili diğer bağlamsal faktörler ışığında, Mahkemenin başvuranlar hakkında yürütülen yargılamaların kendilerinin muhalefet liderleri ya da kamu görevlileri olmamaları sebebiyle siyasi bir gerekçeyle sahip olamayacağını belirten Hükümetin iddiasını reddettiğini kaydetmek gerekmektedir.

75. Mahkeme, *Merabishvili/Gürcistan* [BD] davasında, başvuranın tutuklanması sırasında, tedbirin ağır basan amacının, Sözleşme’ye uygun olan bir amaçtan, ilgiliden bilgiler almak için ilgiliye baskı yapmaktan ibaret olan Sözleşme’ye uygun olmayan bir amaca doğru kaydığı gerekçesiyle, Sözleşme’nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Bu gelişme, başvuranın eski Başbakan’ın ölümü ve eski Cumhurbaşkanı’nın mali faaliyetleri hakkında Cumhuriyet Başsavcısı tarafından sorgulanmak üzere hücresinden gizlice çıkarılmasıyla kanıtlanmıştır.

76. Mahkemenin bu sonuca varmasını sağlayan unsurlardan bazıları, bu olayın gerçekleştiği tarihle ilgilidir: Başvuranın tutukluluk halinin devamına ilişkin gerekçeler uygunluğunu kaybetmiştir; birçok ceza soruşturmasına tabi tutulan eski Cumhurbaşkanı, görev süresinin sona ermesinden itibaren Gürcistan’dan ayrılmıştır; ve eski Başbakan’ın ölümüne ilişkin soruşturmanın pek ilerleme kaydetmediği anlaşılmıştır.

77. Diğer unsurlar, iki kişiye ilişkin sorunların makamlar için büyük önem arz ettiğini göstermiştir. Böylelikle, Hükümet, başvuranın bu hususla ilgili “başlıca soruna” yine cevap vermesi gerektiğini

Büyük Daire önündeki duruşmada açıklamıştır. Yargılama makamları, her aşamada ve herhangi bir yargısal denetim olmaksızın, başvurana atfedilen bütün suçlamalardan vazgeçme yetkisine sahiptirler ve başvuranın talep edilen bilgiyi sunması halinde bunu yapmaya söz vermişlerdir ve böylelikle, mahkemelerin başvuranın davasında kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vermeleri gerekmektedir. Başvuran, üç hafta önce görevine atanmış olan bir kişiyle görüşmek için, gecenin ortasında gizli bir operasyon kapsamında açıkça yasaya aykırı bir şekilde ve gizlice hücrelerinden çıkarılmıştır. Makamların bu iddia karşısındaki ilk tepkisi, şiddetle inkâr etmek olmuştur, ancak birbiri ardına gelen soruşturma ve incelemelerde, makamların olayı susturmaya istekli oldukları sonucuna varılabilecek bir dizi ihmal yapılmıştır: Failler ilk soruşturma sırasında dinlenmemişler, ancak yalnızca olayların ardından üç yıla yakın bir süre sonra dinlenmişlerdir ve cezaevinin güvenlik kamerası kayıtları gibi davaya ilişkin başlıca delil unsurları elde edilmemiştir (*Merabishvili/Gürcistan* [BD], §§ 352-353).

D. Yeterince Dayanak Gösterilmeyen Şikâyetler

78. Aşağıdaki davalarda, Mahkeme, ulusal makamların Sözleşme tarafından öngörülen amaçlardan başka bir amacı hedefledikleri veya Sözleşme'ye uygun olmayan bu türden bir amacın bu makamların yaklaşımlarında ağır basan bir rol oynadığı sonucuna varmak için yeterli unsurlara sahip olmadığı kanısına varmıştır.

79. *Merabishvili/Gürcistan* [BD] davasında, Mahkeme, başvurunu siyasi sahneden uzaklaştırmaktan ibaret olan ve iddia edilen gizli amacın ilgilinin maruz kaldığı tutukluluğun ağır basan amacı olduğu sonucuna varacak bir durumda bulunmamıştır. Mahkeme, davanın daha geniş siyasi bağlamını ve ceza yargılamasının yürütülme şeklini dikkate almıştır. Öncelikle, Mahkeme, mahkemelerin yürütme makamlarından yeterince bağımsız olmadıklarını belirten herhangi bir unsurun bulunmaması nedeniyle, başvuranın siyasi partisinin birçok üst düzey görevlisinin yargılanmasının ve Hükümetin temsilcileri tarafından bu konuda yapılan açıklamaların, mahkemeler tarafından verilen başvuranın tutuklanması yönündeki kararın siyasi nedenlerle gerekçelendirildiği sonucuna varılmasına imkân vermediği kanaatine varmıştır (§ 324). İkinci olarak, Mahkeme, davanın süresinin makul olmayan bir şekilde uzun olmadığı ve yargılamanın yapıldığı yerin (başkent dışında) mahkeme seçimi girişiminin göstergesi olmadığı kanısına varmıştır (*forum shopping*). Üçüncü olarak, Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 3. fıkrası açısından ulusal mahkeme kararlarında bulunan eksikliklerin, bu kararlarda siyasi değerlendirmelerden esinlendiğini kanıtlamadığı kanaatine varmıştır. Dördüncü olarak, Mahkeme, diğer üye devletlerin mahkemelerinin, başvuranın partisinin diğer eski görevlileri hakkında başlatılan ceza yargılamalarının siyasi nedenlerle gerekçelendirildiği gerekçesiyle söz konusu görevlilerin iade taleplerini reddetmelerinin Mahkemenin bu husustaki değerlendirmesini mutlaka belirlemediği, zira bu davaların temelinde yer alan olayların davadaki olaylara benzer olmadığı ve bu iade talepleri hakkında karar veren mahkemelerin, Mahkemenin geçmiş olaylarla ilgilenmesine rağmen, gelecekteki bir riski değerlendirmeye davet edildikleri kanısına varmıştır (§§ 322-332).

80. Başvuran, *Kamma/Hollanda* davasında (Komisyon Raporu) haraç nedeniyle suçlandığı gerekçesiyle özgürlüğünden yoksun bırakılmıştır ve polis, adam öldürmeye karışma ihtimali hususunda ilgiliyi sorgulamak için gözaltı süresini kullanmıştır. Komisyon, polisin yaptığı gibi buna devam etme hakkına sahip olduğu ve başvuranın özgürlüğünden yoksun bırakılmasının adam öldürme davası kapsamında ilgiliye zarar vermediği kanısına vararak, Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır (sayfalar 10-13).

81. *Ramishvili ve Kokhraidze/Gürcistan* (k.k.) davasında, televizyon kanalının ortak kurucuları ve hissedarları olan başvuranlar, rüşvet aldığı iddia edilen bir milletvekili hakkında utandırıcı bir belgeselin yayımlanmaması karşılığında bir ödeme yapılmasını istemeleri nedeniyle haraçla suçlandıkları gerekçesiyle tutuklanmışlardır. Mahkeme, başvuranların iddia ettikleri üzere, özgürlüğünden yoksun bırakılmalarının, kendi televizyon kanallarını susturma ve ilgili milletvekilinin ve iktidar partisinin itibarını korumak amacıyla gazetecilik yoluyla yaptıkları eleştirilere son verme yönünde gizli bir amacı hedeflediği sonucuna varacak bir durumda bulunmamıştır. Başvuranlar, Gürcistan'da insan haklarına saygıya ilişkin genel sorunları dile getirmişler, ancak kendi davalarında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

gizli amaca ilişkin iddialarını destekleyen belirli bir olaydan bahsetmemişlerdir. Diğer yandan, Mahkeme, gizli bir amacın bulunmadığını belirten bazı unsurların varlığını tespit etmiştir. Özellikle, başvuruların konu edildikleri suçlamalar gazetecilik faaliyetleriyle ilgili değildir. Hükümet, *Goussinski/Rusya* davasında belirtilenlerin aksine, ilgililere konu edildikleri ceza yargılamalarından vazgeçme karşılığında herhangi bir pazarlık teklif etmemiştir. Başvuruların kanalları yayın yapmaya devam etmiş ve ilgililerin özgürlüğünden yoksun bırakılmalarının ardından tartışmalı belgesel yayımlanmıştır. Dahası, Gürcistan Meclisi, milletvekilinin ticari faaliyetleri hakkında kendi soruşturmasını yürütmüş ve bu soruşturmanın sonunda milletvekili istifa etmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesi kapsamında başvuran tarafından dile getirilen şikâyeti dayanaktan yoksun olması nedeniyle reddetmiştir.

82. *Dochnal/Polonya* davasında, işadımı ve lobici olan başvuran vergi kaçakçılığı, kara para aklama ve bir milletvekiline rüşvet verme teşebbüsü nedeniyle tutuklanmıştır. Bu suçlamalar, başvuranın bir suç işlediğine dair “şüphelenmek için makul sebepleri” teşkil etmiştir ve bu nedenle, özgürlükten yoksun bırakma Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendiyle öngörülen bir amacı hedeflemiştir. Mahkeme, başvuranın durumunun, makamların gerçek niyetinin farklı hassas siyasi konulara ilişkin kendisinden başka ifadeler almak olup olmadığı hususunda belirli bir derecede şüphe doğurabileceğini kabul etmiş, ancak ilgilinin gizli bir amaca ilişkin olarak yaptığı açıklamaların, makamların ilgiliye eziyet etmek ve kötü davranmak için kendisini özgürlüğünden yoksun bıraktığı iddiasıyla sınırlı olduğunu kaydetmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddesi kapsamında başvuran tarafından dile getirilen şikâyeti açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle reddetmiştir (§§ 115-116).

83. *Nastase/Romanya* (k.k.) davasında, eski Başbakan ve bir siyasi partinin başkanı olan başvuran, yolsuzluk suçları nedeniyle mahkûm edilmesinin siyasi sebeplerle gerekçelendirildiğini iddia etmiştir. Başvuran, bu iddiayı desteklemek amacıyla “siyasi sınıfın yolsuzluğunu [temsil ettiğini]” ve “örnek bir ceza” uygulamasının gerekli olduğunu belirttiği mahkeme kararının ilgili kısımlarına atıfta bulunmuştur (§§ 34 ve 106). Mahkeme, bu açıklamaların, gizli bir amacın varlığından ziyade ilgilinin ceza sorumluluğu hakkında ulusal mahkemenin verdiği kararın sonucunu belirttiği kanısına varmıştır. Mahkeme öte yandan, ulusal mahkeme kararlarının gerekçelendirildiğini ve iç hukuktaki ilgili hükümlere dayandırıldığını tespit etmiştir. Mahkeme, başvuranın siyasi görüşünün, mahkûm edilmesinde makamların gerçek niyetine ilişkin şüphelerin kaynağı olabilese bile, ilgilinin bu bağlamdaki iddialarının çok belirsiz olduğu ve yetkiyi kötüye kullanmaya ilişkin somut bir delil oluşturmadığı kanaatine varmıştır. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasıyla birlikte 18. maddesi kapsamında başvuran tarafından dile getirilen şikâyeti açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle reddetmiştir (§§ 108-109).

84. *Tchankotadze/Gürcistan* davasında, üst düzey bir memur olan başvuran, yetkiyi kötüye kullanma nedeniyle yargılanmış ve Saakashvili'nin Gürcistan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından kısa bir süre sonra tutuklanmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimi kampanyası sırasında, Saakashvili başvuranın “cezaevine gönderilebileceğini” açıkça ilan etmiştir. Mahkeme, başvuranın tabii tutulduğu yargılamanın ve tutukluluğun gizli bir amacı izlediği sonucuna varabilmek için bu tehdidin yetersiz olduğu kanısına vararak, ilgilinin Sözleşme'nin 5. maddesiyle birlikte 18. maddesi kapsamında dile getirdiği şikâyeti açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle reddetmiştir. Mahkeme, başka unsur veya iddiaların bulunmaması nedeniyle, söz konusu ceza yargılamasının başlatılmasının mutlaka bu tehditle ilgili olduğunu veya Cumhurbaşkanı Saakashvili'nin başka bir şekilde davanın seyri üzerinde aşırı bir etki yarattığını tespit edecek bir durumda bulunmadığı kanısına varmıştır. Mahkeme ayrıca, savcılığın veya adli makamların gerek resmi gerekse gayri resmi yollarla, herhangi bir gizli amacın varlığını gösterdiklerini belirten bir unsurun bulunmadığını kaydetmiştir (§§ 114-115).

85. *AO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya Khodorkovskiy/Rusya* ve *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* davaları, Rusya'nın en büyük petrol üreticileri arasında sayılan bir şirket ve Rusya'nın en zengin kişileri arasında bulunan, bu şirketin üst düzey yöneticileri ve başlıca hissedarları tarafından sırasıyla yapılan başvurularla ilgilidir. Öte yandan, Khodorkovskiy siyasetle uğraşmıştır: İlgili, muhalefet partilerine yüksek meblağlar ödemiştir. İki yönetici, özgürlüğünden yoksun bırakılmış, ancak vergi kaçakçılığı ve dolandırıcılıktan suçlu bulunmuşlardır. Aynı süre boyunca, vergi borçlarının ve aşırı icra masraflarının karşılanmasındaki uzlaşmazlık nedeniyle tasfiyeye tabi tutulan

Yukos şirketi hakkında vergi davası ve cebri icra prosedürü başlatılmıştır.

86. Mahkeme, bu davaları çevreleyen koşulların, başvuruların tabi tutuldukları yargılamaların meşru olmayan gerekçelere dayandırıldığı yönündeki iddiasını desteklediği şeklinde yorumlanabileceğini kabul etmiştir: Makamlar, “oligarkların” siyasi etkisini azaltmaya çalışmışlar ve Yukos’un ticari projeleri şirketin dağılmasından yararlanan Devletin petrol politikasına aykırı olmuştur (*Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* § 910 ; *AO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya* §§ 237-238) ; Bununla birlikte, Mahkeme, ihtilaf konusu yargılamanın esasen, başvuruların iddia ettikleri üzere, Khodorkovskiy’i siyaset sahnesinden uzaklaştırma ve Devlete Yukos’un varlıklarını sahiplenme imkânı verme yönünde gizli bir amaç izlediğinin tespit edilmediği kanısına varmıştır (*Khodorkovskiy/Rusya* § 260 ; *AO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya* § 665 ; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* § 908).

87. Başvurular, Sözleşme’nin 18. maddesi kapsamında sundukları iddiaları destekleyen siyasi kurumlar, hükümet dışı kuruluşlar veya kamu görevlileri tarafından açıklanan bağlamsal delillere ve otoriter görüşlere dayanmışlardır. Mahkeme, başvuruların ileri sürdükleri husus hakkında “doğrudan ve itiraz edilemez bir delil” sunamadıkları kanısına varmıştır (*Khodorkovskiy/Rusya*, § 260 ; *AO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya* § 663 ; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* § 902). Bununla birlikte, *Merabishvili/Gürcistan* kararında, Mahkeme, Sözleşme’nin 18. maddesi bağlamındaki şikâyetleri incelerken, doğrudan delillerle sınırlı kalmadığını ve Mahkeme önündeki ispat yükünün herhangi bir tarafa ait olmadığını belirtmiştir (§§ 311 ve 316). Dolayısıyla, bu davaları söz konusu açıklama ışığında anlamak gerekmektedir. Mahkeme ayrıca, aşağıda yer alan gerekçeyi kabul etmiştir.

88. Öncelikle, makamların Khodorkovskiy’in ciddi bir siyasi muhalif olduğu yönündeki algısı ve kamu şirketinin Yukos’un tasfiyesinden sağladığı yarar, Sözleşme’nin 18. maddesinin ihlal edildiğini kanıtlamak için yeterli unsurlar değildirler, zira bu kadar etkili olan bir kişinin tabi tutulduğu ceza yargılaması da söz konusu kişinin muhaliflerine yarar sağlayamamıştır. Dahası, bu değerlendirme, böyle bir kişiye karşı ciddi suçlamalar yöneltildiğinde, makamların bu kişiyi yargılamasını engellememelidir: “Yüksek bir siyasi konum, dokunulmazlık sağlamamaktadır” (*Khodorkovskiy/Rusya* §§ 257-58; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* § 903).

89. İkinci olarak, Yukos’un yöneticilerine karşı yöneltilen suçlamalar gerçek ve ciddidir ve ilgililer hakkında yürütülen ceza yargılamaları “temelde sağlamdır” (*Khodorkovskiy/Rusya*, § 258 ; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, § 908). Dahası makamlar, bu durumda Yukos tarafından işlendiği varsayılan vergi kaçakçılığıyla mücadele etmek için meşru bir şekilde hareket etmişlerdir (*AO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, § 664). Bu bağlamda, Mahkeme, başvuran şirketin, borcunun iç hukukun öngörülemez, yasaya aykırı ve keyfi şekilde yorumlanmasının bir sonucu olduğunun kabul edildiğinin belirtilmesinden ibaret olan iddiasını reddetmiştir (*ibidem*, §§ 605, 616 ve 664).

90. Üçüncü olarak, Yukos’un yöneticilerine karşı yöneltilen suçlamalardan hiçbir ilgililerin siyasi faaliyetleriyle ilgili değildir: Söz konusu yöneticiler genel hukukla ilgili suçlamalardan dolayı yargılanmışlardır (*Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* § 906).

91. Son olarak, diğer üye devletlerin mahkemelerinin, başvuruların ortaklarının Rusya’ya iade edilmesini reddetmeleri, Rus makamlara adli yardım sağlamamaları, bu makamlar hakkında kararlar yayımlamaları veya Yukos’a ilişkin davalarda bu makamları tazminat ödemeye mahkûm etmeleri, şüphesiz sağlam ancak yeterli olmayan bir gerekçeyi teşkil etmiştir, zira bu mahkemelere sunulan delil ve gerekçeler, muhtemelen Mahkemeye sunulanlarla aynı olmamıştır (*Khodorkovskiy/Rusya* § 260 ; *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* § 900).

92. Mahkeme, iddia edilen gizli amaçların varlığını tespit edecek bir durumda bulunmamıştır ve *Khodorkovskiy/Rusya* davasında Sözleşme’nin 5. maddesiyle ve *AO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya* davasında Sözleşme’ye Ek 1 No.lu Protokol’ün 1. maddesiyle birlikte 18. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Mahkeme, *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya* davasında, başvurular hakkında yürütülen ceza yargılamasının gizli bir amacı hedeflediğini kabul etmiştir. Bununla birlikte, Mahkeme, Sözleşme’nin 18. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır, zira iddia edilen gizli amacın ağır basan bir amaç olduğu kanıtlanmamıştır.

Atıfta Bulunulan Davalar Dizini

Mevcut rehberde anılan içtihatlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen karar ve hükümler ile Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun (“Komisyon”) karar ve raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Dava adının ardından belirtilen özel bir ifade bulunmaksızın yapılan atıf, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir kararla ilgilidir. “(k.k.)” ifadesi, Mahkemenin kabul edilebilirlik hakkında verilen bir kararına atıf yapmaktadır ve “[BD]” ifadesi ise, davanın Büyük Daire tarafından incelendiği anlamına gelmektedir.

Mevcut güncelleme tarihinde, Sözleşme’nin 44. maddesi anlamında “kesinleşmiş” olmayan Daire kararları, aşağıda yer alan listede yıldız işaretiyle (*) belirtilmektedir. Sözleşme’nin 44. maddesinin 2. fıkrası aşağıdaki gibidir: “a) Tarafların davanın Büyük Daireye gönderilmesini talep etmeyeceklerini belirtmeleri halinde; veya b) karar tarihinden üç ay sonra, davanın Büyük Daireye gönderilmesinin talep edilmemesi durumunda; veya

c) Büyük Daire Kurulunun Sözleşme’nin 43. maddesi uyarınca dile getirilen davanın gönderilmesi talebini reddetmesi halinde bir Dairenin kararı kesinleşmektedir”. Şayet Büyük Daire Kurulu davanın gönderilmesi talebini kabul ederse, Daire kararı hükümsüz olmaktadır ve Büyük Daire daha sonra kesinleşmiş bir karar verecektir.

Rehber’in elektronik versiyonunda atıf yapılan davaların hiperlinkleri, Mahkeme içtihatlarına (Büyük Daire, Daire ve Komite tarafından verilen karar ve hükümler, bildirilen davalar, istişari görüşler ve içtihatlarla ilişkin bilgi notundan alıntı yapılan hukuki özetler), Komisyon içtihatlarına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişimi sağlayan HUDOC veri tabanına (<http://hudoc.echr.coe.int>) yönlendirilmektedir. Komisyonun bazı kararları, HUDOC veri tabanında yer almamaktadır ve yalnızca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Yıllığı’nın ilgili cildinin basılı versiyonunda mevcuttur.

Mahkeme, karar ve hükümlerini, iki resmi dili olan İngilizce ve/veya Fransızca dillerinde vermektedir. HUDOC veri tabanı aynı zamanda, Mahkemenin bazı önemli davalarına ilişkin otuzdan fazla dilde yapılmış gayri resmi çevirilerine erişmeye de imkân sağlamaktadır. Ayrıca, söz konusu veri tabanı, üçüncü kişiler tarafından elektronik ortamda sunulan yüz kadar içtihat derlemesine ulaşmayı sağlayan bağlantıları içermektedir.

—A—

[Aktaş/Türkiye](#) No. 24351/94, AİHM 2003-V
[Ashingdane/Birleşik Krallık](#) 28 Mayıs 1985, A serisi No. 93
[Azimov/Rusya](#) No. 67474/11, 18 Nisan 2013

—B—

[Baka/Macaristan](#) [BD], No. 20261/12, 23 Haziran 2016
[Bączkowski ve diğerleri/Polonya](#) No. 1543/06, 3 Mayıs 2007
[Beyeler/İtalya](#) [BD], No. 33202/96, AİHM 2000-I
[Bîrsan/Romanya](#) (k.k.), No. 79917/13, 2 Şubat 2016
[Bozano/Fransa](#) 18 Aralık 1986, A serisi No. 111

—C—

C.R./İsviçre (k.k.), No. 40130/98, 14 Ekim 1999
Cebotari/Moldova No. 35615/06, 13 Kasım 2007
Čonka/Belçika No. 51564/99, AİHM 2002-I
Kıbrıs/Türkiye [BD], No. 25781/94, AİHM 2001-IV

—D—

De Wilde, Ooms ve Versyp/Belçika 18 Haziran 1971, A serisi No. 12
Dochnal/Polonya No. 31622/07, 18 Eylül 2012

—E—

El-Masri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti [BD], No. 39630/09, AİHM 2012
Eshonkulov/Rusya No. 68900/13, 15 Ocak 2015

—G—

Gafgaz Mammadov/Azərbaycan No. 60259/11, 15 Ekim 2015
Guiorgui Nikolaïchvili/Gürcistan No. 37048/04, 13 Ocak 2009
Gürcistan/Rusya (I) [BD], No. 13255/07, AİHM 2014
Gillow/Birleşik Krallık 24 Kasım 1986, A serisi No. 109
Goussinski/Rusya No. 70276/01, AİHM2004-IV
Guzzardi/İtalya 6 Kasım 1980, A serisi No. 39

—H—

Hakobyan ve diğerleri/Ermenistan No. 34320/04, 10 Nisan 2012
Huseynli ve diğerleri/Azərbaycan No. 67360/11 ve diğer 2 başvuru, 11 Şubat 2016

—I—

Ibrahimov ve diğerleri/Azərbaycan No. 69234/11 ve diğer 2 başvuru, 11 Şubat 2016
Ilgar Mammadov/Azərbaycan No. 15172/13, 22 Mayıs 2014
Ilgar Mammadov/Azərbaycan (No. 2) No. 919/15, 16 Kasım 2017
İrlanda/Birleşik Krallık 18 Ocak 1978, A serisi No. 25
Isik/Türkiye, No. 24128/94, 29 Kasım 1995 tarihli Komisyon Kararı
İskandarov/Rusya No. 17185/05, 23 Eylül 2010

—J—

Janowiec ve diğerleri/Rusya [BD], No. 55508/07 ve 29520/09, AİHM 2013
Jordan/Birleşik Krallık (k.k.), No. 22567/02, 23 Kasım 2004
Josephides/Türkiye (k.k.), No. 21887/93, 24 Ağustos 1999

—K—

Kafkaris/Kıbrıs [BD], No. 21906/04, AİHM 2008
Kamma/Hollanda No. 4771/71, 14 Temmuz 1974 tarihli Komisyon Raporu
Kasparov/Rusya No. 53659/07, 11 Ekim 2016
Khodorkovskiy/Rusya No. 5829/04, 31 Mayıs 2011
Khodorkovskiy/Rusya (No. 2) (k.k.), No. 11082/06, 8 Kasım 2011
Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya No. 11082/06 ve 13772/05, 25 Temmuz 2013
Koutcherouk/Ukrayna No. 2570/04, 6 Eylül 2007

—L—

Lawless/İrlanda (No. 3) 1 Temmuz 1961, A serisi No. 3
Lebedev/Rusya (No. 2) (k.k.), No. 13772/05, 27 Mayıs 2010
Lingens/Avusturya 8 Temmuz 1986, A serisi No. 103
Lutsenko/Ukrayna No. 6492/11, 3 Temmuz 2012

—M—

Mammadli/Azərbaycan No. 47145/14, 19 Nisan 2018
Merabishvili/Gürcistan [BD], No. 72508/13, 28 Kasım 2017

—N—

Natchova ve diğerleri/Bulgaristan [BD], No. 43577/98 ve 43579/98, AİHM 2005-VII
Nastase/Romanya (k.k.), No. 80563/12, 18 Kasım 2014
Navalnyy/Rusya*, No. 29580/12 ve diğer 4 başvuru, 2 Şubat 2017, Büyük Daireye Gönderilen Dava, 29 Mayıs 2017
Navalnyy ve Ofitserov/Rusya No. 46632/13 ve 28671/14, 23 Şubat 2016
Navalnyy ve Yashin/Rusya No. 76204/11, 4 Aralık 2014
Navalnyye/Rusya No. 101/15, 17 Ekim 2017
Nemtsov/Rusya No. 1774/11, 31 Temmuz 2014
Nowak/Ukrayna No. 60846/10, 31 Mart 2011

—O—

OAQ Neftyanaya Kompaniya Ioukos/Rusya No. 14902/04, 20 Eylül 2011
Oates/Polonya (k.k.), No. 35036/97, 11 Mayıs 2000
Oferta Plus S.R.L./Moldova No. 14385/04, 19 Aralık 2006
Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin/Ukrayna No. 1727/04, 24 Haziran 2010
Organisation macédonienne unie Ilinden – PIRIN ve diğerleri/Bulgaristan (No. 2) No. 41561/07 ve 20972/08, 18 Ekim 2011

—R—

Ramishvili ve Kokhreidze/Gürcistan (k.k.), No. 1704/06, 27 Haziran 2007
Rashad Hasanov ve diğerleri/Azərbaycan No. 148653/13 ve diğer 3 başvuru, 7 Haziran 2018
Rasul Jafarov/Azərbaycan No. 69981/14, 17 Mart 2016

—S—

Şener/Türkiye No. 26680/95, 18 Temmuz 2000
Shimovolos/Rusya No. 30194/09, 21 Haziran 2011

—T—

Tchankotadze/Gürcistan No. 15256/05, 21 Haziran 2016
Timurtaş/Türkiye No. 23531/94, 29 Ekim 1998 tarihli Komisyon Raporu
Timurtaş/Türkiye No. 23531/94, AİHM 2000-VI
Tymoshenko/Ukrayna No. 49872/11, 30 Nisan 2013

—U—

Uspaskich/Litvanya No. 14737/08, 20 Aralık 2016

—W—

Weeks/Birleşik Krallık 2 Mart 1987, A serisi No. 114
Winterwerp/Hollanda 24 Ekim 1979, A serisi No. 33